

2024-05-21

Yttrande av Judiska Centralrådet över betänkandet *Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034* (SOU 2024:3)

Judiska Centralrådet (JC) har beretts möjlighet att yttra sig över betänkandet *Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034* (SOU 2024:3).

Sammanfattning

Judiska Centralrådet (JC) anser att förslagen i betänkandet till övervägande del är ändamålsenliga och konstruktiva samt att utredningen tagit sig an arbetet seriöst genom att samtala med ett stort antal judiska företrädare. Betänkandet täcker många och vitt skilda aspekter av judiskt liv. Implementeringen av den föreslagna strategin kommer att kräva nya strukturer för samordning och uppföljning för att resurseffektivt och ändamålsenligt främja överföring av judisk identitet och kultur till kommande generationer. Utredningens förslag om en nationell koordinator kan vara en förutsättning för att hålla ihop och driva arbetet framåt.

Ett livskraftigt judiskt civilsamhälle är en grundförutsättning för judiskt liv vilket förtjänstfullt betonas av utredningen. Den fysiska säkerheten är fundamentet, liksom bekämpandet av antisemitismen. JC är dock kritiskt till utredningens förslag om att det nationella åtgärdsprogrammet mot rasism ska förlängas i sin nuvarande form och anser att åtgärdsprogrammet bör ersättas med en särskild strategi mot antisemitism som bör kommunicera och synkroniseras med en nationell strategi för stärkande av judiskt liv. Den vägledande principen för dessa strategier bör vara den judiska nationella minoritetens unika förutsättningar och behov.

Utredningen har lagt fram ett stort antal förslag som adresserar det judiska civilsamhällets främsta utmaningar. JC anser att vissa av förslagen är grundläggande, och till och med avgörande för en judisk framtid i Sverige. Andra förslag är betydelsefulla men avhängiga uppfyllandet av grundläggande behov. En prioriteringsordning kan avgöras genom att skilja mellan förslag som avser säkrande respektive stärkande av judiskt liv. Säkrandet av basala förutsättningar måste prioriteras: den fysiska säkerheten, bekämpandet av antisemitism samt säkrandet av centrala traditioner som ibland är ifrågasatta av majoritetssamhället. Utredningens stora förtjänst är att den inte duckar för politiskt känsliga frågor som även i allmänhetens ögon kan vara

kontroversiella såsom säkrandet av brit mila (manlig spädbarnsomskärelse), judiska skolor och tillgång till kosher mat inklusive kosher kött – frågor som ofta är föremål för politiska utspel och mediadrev. Förslag och bedömningar om att säkra judiska traditioner och livsvillkor kan behöva konkretiseras ytterligare. Bevekelsegrunderna och drivkrafterna bakom politisk aktivism och civilsamhällets motstånd visavi de grundbultar i judiskt liv som nämnts behöver analyseras ytterligare i syfte att motverka fördomars och kunskapsluckors avtryck på policynivå och inom förvaltning. Det är mycket betydelsefullt att utredningen tydligt signalerat vikten av att säkra dessa aspekter av judiskt liv.

Utmärkande för denna utredning är ansatsen att förstå och förmedla minoritetens inifrånperspektiv i mötet med majoritetskulturens referensramar. Utredningens insiktsfulla och träffande beskrivning av friktionen som kan uppstå när föreställningar om judar krockar med vår självbild, kan ses som ett paradigmskifte. JC:s förhoppning är att avgörande aspekter av judiskt liv kan säkras med hjälp av den föreslagna strategin.

JC:s bedömning av förslag och bedömningar i utredningens betänkande

Förslag gällande den nationella strategin

JC tillstyrker förslaget om att genomföra en nationell strategi för stärkande av judiskt liv i Sverige 2025-2034 (5.1)

JC delar utredningens slutsats att en tioårig strategi är nödvändig för att åstadkomma de genomgripande och varaktiga förändringar som behövs på statlig, regional och kommunal nivå för att säkra judiskt liv i Sverige. Högtidlighållandet av 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige skulle ge ett tydligt avstamp och signalera en bred uppslutning inom politik och förvaltning bakom strategins målsättningar för att judisk historia och nutid ska övergå i en judisk framtid.

JC tillstyrker förslaget att den nationella strategin för att stärka judiskt liv i Sverige ska innehålla fem målsättningar som bedöms ha särskild betydelse för att stärka judiskt liv. (5.1.1)

JC bedömer att de fem utvalda målsättningarna med tillhörande fokusområden korresponderar väl med ramkonventionens och språkstadgans krav samt inte minst mot de behov och utmaningar den judiska minoriteten står inför.

Gällande fokuset på jiddisch som fastställts som judiskt nationellt minoritetsspråk ser vi flertalet förslag som önskvärda och en efterfrågestyrd revitalisering av jiddisch utifrån målgruppens behov som angelägen. Vi noterar samtidigt att Europarådets rådgivande kommitté för Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter i sitt femte yttrande om Sverige, antaget den 23 oktober 2023, uppmärksammat bristen på pedagogiskt material samt utbildade pedagoger i både jiddisch och hebreiska. Utöver vikten av att revitalisera och säkra jiddischens fortlevnad så välkomnar JC en öppning för ett bejakande av hebreiskans roll som judiskt språk som förenar judar världen över och även i Sverige. Ökade kunskaper i hebreiska gynnar dessutom revitalisering av jiddisch då jiddisch skrivs med hebreiska bokstäver och läsförståelse på hebreiska torde kunna sänka

tröskeln för inläring av jiddisch. Vi vill här betona vikten av att språksatsningarna inte ska bli ett nollsummespel där satsningar på respektive språk ställs mot varandra.

JC tillstyrker förslaget om att en nationell samordnare ska utses för att leda och samordna arbetet med strategins genomförande. (5.1.2)

Koordinatorsfunktionen finns idag i flera EU-länder samt vid EU-kommissionen och skulle effektivisera de samlade politiska satsningar som berör den judiska minoriteten enligt JC:s bedömning.

JC instämmer i utredningens slutsats att ingen myndighet kan ta det helhetsgrepp som behövs för att implementera en strategi för judiskt liv.

Vi ser ett behov av en nationell koordinator för att samordna frågor om förutsättningar för judiskt liv samt bekämpande av antisemitism dvs utvecklingen och implementeringen av kommande strategier för att stärka judiskt liv respektive bekämpandet av antisemitism samt uppföljning av dessa. En funktion som kan verka kontinuerligt och permanent överbryggande mellan strategiområdena och de olika departement som idag hanterar olika aspekter av judiskt liv, respektive antisemitism och säkerhetsfrågor, skulle främja långsiktighet och kontinuitet, tillvarata synergier och undvika målkonflikter.

Det behövs en holistisk ansats – i likhet med EU-strategin för stärkande av judiskt liv och bekämpande av antisemitism - för att konsekvensanalyser av olika insatser ska bli så träffsäkra som möjligt. En koordinator med tydligt och starkt mandat som kan agera central kontaktpunkt gentemot judiska organisationer skulle ha förutsättningar att realisera utredningens förslag i enlighet med dess intentioner. **Avgörande för att åtgärderna och förslagen ska ha avsedd effekt är att öka kunskapen om judiskt liv inom centrala myndigheter såsom utredningen föreslår. JC delar även utredningens bedömning att koordinatoren, genom kunskapshöjande insatser, skulle kunna stötta kommuner och regioner i att tillgodose den judiska minoritetens rättigheter.**

Den nationella koordinators uppdrag omfattar en bredd av policyområden och komplex samordning som fordrar resurser. JC delar därmed utredningens bedömning att den nationella koordinatoren behöver ett kansli som bistår denne. JC förordar en rollbeskrivning liknande Tysklands federala kommissionär för judiskt liv och kampen mot antisemitism, som nämns i betänkandet. Denne kommissionär har ett starkt och självständigt mandat vilket vore önskvärt även i Sverige för en effektiv implementering av en strategi för judiskt liv såväl som för en strategi för bekämpande av antisemitism.

JC tillstyrker förslaget om att genomförandet av strategin ska ske i nära dialog och samverkan med den judiska minoriteten. (5.1.3)

JC anser att det är avgörande att den judiska minoriteten involveras i genomförandet av strategin på såväl lokal och regional som nationell nivå för att säkra relevans, förankring och legitimitet i utformande och implementering av strategin.

JC tillstyrker förslaget att arbetet som genomförs inom ramen för strategin för judiskt liv ska följas upp av den nationella samordnaren för strategin och utvärderas efter halva strategiperioden (5.1.4)

JC tar ej ställning till förslaget att regeringen ska utse ett antal myndigheter som är centrala för arbetet med att genomföra strategin för judiskt liv (5.1.5)

JC instämmer att myndigheternas arbete behöver en tydlig samordning och att flera myndigheter har kärnuppdrag av relevans för genomförandet av strategin för judiskt liv.

JC bedömer samtidigt att förutsättningarna för dessa myndigheter att bidra konstruktivt beror på fler variabler, inte minst befintliga resurser, kompetens och drivkrafter hos respektive myndighet att engagera sig i de frågor som omfattas av strategin. Vi tar därför inte ställning till vilka myndigheter som bör omfattas i detta skede utan vill primärt betona vikten av att möta kunskapsunderskottet om judiskt liv inom förvaltning samt initialt tillvarata välfungerande myndighetssamarbeten genom dialog koordinerad av den nationella samordnaren. JC ser gärna att relevanta judiska organisationer konsulteras Inför beslut om att ge myndigheter uppdrag rörande genomförandet av strategin för judiskt liv.

JC ställer sig positivt till förslaget om att utse pilotkommuner för att under hela strategins tidsperiod bedriva ett utvecklingsarbete för att stärka judiskt liv. (5.1.6)

Stockholms Stad, Göteborgs Stad och Malmö Stad är säten för de tre största judiska församlingarna i Sverige. Kommunerna har både en nuvarande och historisk koppling till judiskt liv och skulle ha mycket goda förutsättningar att gå i bräschen för ett utvecklingsarbete för att stärka judiskt liv då det finns ett väl organiserat judiskt civilsamhälle inom kommunerna, representerande ett brett urval av intressesfärer inom den judiska minoriteten, såväl judar som är anslutna till organisationerna genom medlemskap som de som tar del av information eller verksamhet mer sporadiskt. Det judiska civilsamhället har genom demokratiskt uppbyggda organisationer, med mandat att representera sina medlemmar, sedan länge en etablerad, välfungerande dialog och konstruktivt samarbete med Stockholms Stad, Göteborgs Stad och Malmö Stad. Det finns även en judisk församling i Helsingborg och aktiva judiska föreningar i Norrköping, Lund, Borås, Uppsala och Västerås. Även i dessa finns goda förutsättningar för att i framtiden agera pilotkommuner. Vi anser dock att gynnsammast förutsättningar idag finns på de orter som har större judiska församlingar och judiskt civilsamhälle med viss bredd. Här finns förutsättningar att utse pilotkommuner som kan stärka den judiska minoritetens möjligheter till inflytande och delaktighet och agera föredömen för andra kommuner.

I detta sammanhang vill vi erinra om att de judiska församlingarna, trots benämningen, ej endast bedriver religiös verksamhet utan snarast är organiserade som kommuner i miniatyr med såväl religiös som kulturell, social, ungdoms- och utbildningsverksamhet samt begravningsverksamhet. Församlingarna har genom sin anslutning till JC en etablerad dialog med officiella organ på såväl nationell som lokal nivå där JC är den judiska minoritetens officiella röst gentemot politiker och allmänhet.

JC instämmer i utredningens bedömning att kommunerna kommer att ha en avgörande roll i arbetet med den judiska minoriteten eftersom de ansvarar för verksamheter som är centrala för ett stärkt judiskt liv såsom skola och äldreomsorg.

JC vill även betona att – så som utredningen konstaterat - den judiska minoriteten är den nationella minoritet som kommunerna idag arbetar minst med. Detta förhållande bedömer vi bero till stor del på avsaknad av kompensatorisk motsvarighet till förvaltningsområden i form av en nationell strategi för judiskt liv. En bidragande faktor kan också vara det judiska civilsamhällets vana vid självorganisering och, i förhållande till minoritetens storlek, en väl utbyggd infrastruktur. Baksidan av denna proaktiva hållning som tar kraft och resurser i anspråk är att minoriteten kan uppfattas som "självgående" utan behov av stöd. Den judiska minoriteten har

själv tagit ansvar för att ombesörja egna behov. Den egna agensen behöver tillvaratas och satsningar ska utgå från minoritetens egen självuppfattning och upplevda behov, men utan att axla praktiskt och ekonomiskt ansvar för frågor som är en uppgift för det offentliga.

Vi erfar att den judiska minoriteten över tid har missgynnats i förhållande till övriga nationella minoriteter på grund av avsaknad av riktad strategi och/ eller kompensatorisk motsvarighet till förvaltningsområden. Brister har märkts bland annat inom äldreomsorgen och möjligheter till anpassning till den judiska minoritetens behov.

I sammanhanget bör understrykas vikten av samarbete med kranskommuner där en betydande andel av församlingarnas medlemmar är bosatta. Som exempel kan nämnas Lidingö stad, Solna stad och Norrtälje kommun där det finns viss judisk verksamhet, ofta i form av informellt sammansatta grupper som genomför aktiviteter med ideella krafter och växande efterfrågan och engagemang erfar JC.

En förutsättning för att pilotkommuner ska kunna genomföra sitt uppdrag är att statsbidrag – i nivå med statsbidraget till kommuner som tillhör ett förvaltningsområde – införs för att underlätta pilotkommunernas arbete, i enlighet med utredningens förslag. Av vikt är även att finansieringen är långsiktig för att kommunerna ska kunna implementera åtgärder som ingår i långsiktiga processer utan ekonomiskt risktagande.

Förslag och bedömningar som säkrar judiskt liv

JC tillstyrker utredningens förslag att den nya ordningen med statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder ska följas upp med utgångspunkt i den judiska minoritetens behov av trygghet och säkerhet. JC delar även utredningens bedömning att regeringen bör överväga om andra åtgärder behöver vidtas för att garantera den fysiska säkerheten för judiska institutioner och individer. (5.2.1)

JC anser att den nya ordningen med statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder som infördes den 1 januari 2024 behöver följas upp och grundligt utvärderas.

JC vill betona vikten av att säkerhetsaspekter tas i beaktande relativt samtliga aktiviteter, åtgärder och strategier som berör den judiska minoriteten nationellt, regionalt och lokalt. Statsbidragen påverkar naturligtvis de lokala förutsättningarna för judiskt liv. Det bör finnas en beredskap för att komplettera med åtgärder även på kommunal nivå och JC vill betona vikten av att upprätthålla regelbunden dialog med judiska institutioner kring säkerhetsfrågor. JC anser att kommunerna i större utsträckning bör täcka säkerhetskostnaderna i den verksamhet som finansieras av dem, det vill säga för judisk skolverksamhet och judiska äldreboenden.

JC vill i sammanhanget uppmärksamma att säkerhetshotet medför en rad merkostnader och uteblivna intäkter som inte kompenseras av statsbidraget för säkerhetshöjande åtgärder. För vissa kommunala och regionala bidrag finns villkor om att den aktivitet som bidraget söks för ska vara öppna för alla. Ett krav som judiska organisationer inte kan tillgodose av säkerhetsskäl.

Indirekta merkostnader uppstår även då säkerhetsutmaningarna medför behov av ytterligare personal – utöver säkerhetsvakter – inom förskola, skola eller äldreomsorg. För dessa merkostnader finns idag ingen möjlighet till kompensation. Rekrytering av personal till judisk

verksamhet är ibland mer tidskrävande och kostsam då kandidater behöver granskas ur säkerhetshänseenden och urvalet blir väsentligt begränsat.

JC tillstyrker utredningens förslag att polismyndigheten ska ges ett fortsatt uppdrag att utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott mot judar, inklusive IT-relaterade hatbrott. (5.2.2)

JC anser att rättsväsendet brister avseende kodning av hatbrott, såväl offline som online. Såväl rättsväsendet som andra delar av offentlig förvaltning har en generellt låg kunskap om antisemitiska uttryck vilket vi erfar har resulterat i att antisemitiska incidenter som rapporteras till myndigheter alltför ofta inte registreras korrekt, samt en betydande underrapportering till följd av erfarenhetsbaserad uppgivenhet och misstro hos de som utsätts, att deras anmälningar inte kommer att tas på allvar.

JC anser att Polismyndigheten i mycket högre utsträckning bör integrera fortbildning om antisemitism i sina verksamhetsrutiner och arbeta med att kvalitetssäkra handläggningen av anmälda antisemitiska hatbrott för att minimera mörkertalet i brottsstatistiken och återställa förtroendet hos judiska medborgare att anmälningar av antisemitiska hatbrott kommer att förstås korrekt och tas på allvar. Polisen behöver även utveckla kompetensen att identifiera antisemitiska uttryck och handlingar i det offentliga rummet exempelvis i samband med demonstrationer och ta ansvar för att anmäla och utreda dessa. Vi ser alltför många exempel på explicit antisemitism som inte blir anmäld eller där anmälningar läggs ned. Särskilt stora utmaningar föreligger i relation till nutida antisemitiska uttryck maskerade som politisk kritik mot staten Israel eller (föreställningar om) sionism som ideologi. I detta sammanhang bottnar kritik ibland i okunskap och förutfattade meningar om innebörden av sionism som begrepp. Att uppfatta glidningar mellan Israelkritik och antisemitism är inte alltid okomplicerat. Retoriken utvecklas och muteras över tid och det antisemitiska tankegodset som dessvärre utgör en del av kulturarvet både i Väst och i Mellanöstern är så integrerat att det ibland behöver synliggöras och avkodas aktivt för att inte passera under radarn.

Men även när det sunnda förnuftet hade varit tillräckligt för att agera på antisemitiska slagord så fallerar rättsvårdande myndigheter. Ett övertydligt exempel är de slagord som skanderades av propalestinska demonstranter mot synagogbesökare vid Stockholms Stora synagoga den 27 januari i år, i samband med en hågkomstceremoni på den internationella minnesdagen för Förintelsen. Överlevande och deras släktingar fick motta glåpord som "barnamördare". Flera polisanmälningar gjordes och lades ner. Därmed höjs ribban för uttryck för judehat på ett farligt sätt.

Det som saknas är en konsekvent och stringent implementering av vedertagna kriterier, enligt till exempel IHRA definitionen, för vad som är antisemitism. Där tvetydigheter och gråzoner uppstår behövs en kontinuerlig dialog och kunskapsöverföring mellan experter på antisemitism och rättsvårdande myndigheter.

Segerstedtinstitutets nyligen publicerade rapport Antisemitism, Gråzon eller legitim kritik av Israel? En genomgång av vanligt förekommande uttryck i debatten efter 7/10-attacken och kriget i Gaza (Anders Persson, 2024) är ett välkommet tillskott till arsenalen av verktyg för att komma till rätta med kunskapsunderskottet och hanteringen av komplexa tolkningar och gränsdragningar i fråga om politiskt motiverad/ präglad antisemitism. Rapporten skulle med fördel kunna användas som en viktig referenspunkt för polismyndighetens utveckling av arbetet med att bekämpa antisemitiska hatbrott.

JC tillstyrker förslaget att Brottsförebyggande rådet ska ges i uppdrag att göra en fördjupad studie av antisemitiska hatbrott, samt bedömningen att regeringen bör överväga om uppdraget till Brottsförebyggande rådet ska ges återkommande. (5.2.3.)

En grundförutsättning för att utveckla ändamålsenliga och effektiva metoder och åtgärder för att bekämpa antisemitism är att förekomsten av antisemitism uppfattas och beskrivs sakligt och korrekt baserat på empiri. JC ser det därför som angeläget att fördjupade studier i enlighet med förslaget görs återkommande för att följa utvecklingen och som stöd för utvärdering av strategier och åtgärder för att bekämpa antisemitism.

JC tillstyrker utredningens förslag att Statens skolverk och Forum för levande historia ska ges fortsatta uppdrag för att arbeta med demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism i skolan (5.2.4)

JC delar utredningens uppfattning att okunskapen om antisemitism är stor bland lärare och övrig skolpersonal. Det är angeläget att skolpersonal ges tillfälle att ta del av tillgängliga evidensbaserade utbildningar och att kunna erbjuda en bred palett av utbildningar i olika format som kan komplettera varandra och sänka trösklar för deltagande, även hos de lärare och skolledare som inte själva efterfrågar fortbildning.

JC vill samtidigt betona vikten av att även lyfta ut antisemitism – och andra former av rasism – specifikt inom ramen för dessa uppdrag för att öka förståelsen för varje form av rasisms unika karaktär och att proaktiva åtgärder anpassas därefter.

JC avstyrker utredningens bedömning att regeringens åtgärdsprogram mot antisemitism bör förlängas efter 2024, då det nuvarande åtgärdsprogrammet löper ut. (5.2.5)
JC anser att åtgärdsprogrammet bör ersättas av en specifik och självständig nationell strategi mot antisemitism.

För att de övergripande problemformuleringarna och strategiska områdena i det nationella såväl som det lokala arbetet mot rasism ska ha hög relevans och träffsäkerhet behöver de anpassas efter varje utsatt grupp/ minoritets specifika förutsättningar och situation. Framför allt behöver man utgå från varje form av rasisms unika uttryckssätt och dynamik för att satsningar ska ha avsedd effekt. Tydliga och relevanta målsättningar är en förutsättning för konstruktiv uppföljning, utvärdering och finkalibrering av åtgärder.

Sedan 2022 finns ett åtgärdsprogram mot antisemitism som sorterar under den nationella planen vilket präglar den genom en bristande specificitet och udd. Programmet omfattar flera konstruktiva och viktiga åtgärder – forsknings- och utbildningssatsningar – som adresserar antisemitism specifikt, men tyvärr är en alltför hög andel av åtgärderna ej specifika utan riktade mot rasism och diskriminering i generella termer.

Så som Statskontoret konstaterar i sin rapport – Ett samlat grepp. Analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott (2023) – liknar åtgärdsprogrammets struktur den nationella planens genom att de anger uppdrag till myndigheter men det finns oklarheter vad gäller mål och genomförande.

JC anser att det bör utarbetas en självständig strategi mot antisemitism som kan vara kopplad till, dock ej underställd, den nationella planen mot rasism. Syftet med detta urskiljande är inte att gradera olika former av rasism utan att avschablonisera. Med separata, självständiga strategier för respektive form av rasism, som präglas av kunskapsackumulering, evidensbaserade åtgärder, långsiktig och stabil, tillräcklig finansiering för de åtgärder som föreslås ökar sannolikheten för

effektiv resursanvändning. Vi vill se färre kortsiktiga projektsatsningar och fler satsningar på långsiktiga, kontinuerliga processer. Vi delar Statskontorets bedömning att det är bättre att formulera separata mål än allmänt hållna mål om att motverka rasism.

För att förebygga och bekämpa antisemitiska hatbrott behövs samsyn kring och konsekvent implementering av kriterier för dessa hatbrott. Kunskapsnivån inom politiken och förvaltning är fortfarande för låg, i synnerhet avseende nutida antisemitism. En gemensam begreppsapparat avseende definitioner och uttryck för antisemitism behöver förankras inom offentlig förvaltning. Trots tillgång till högkvalitativa fortbildningar nås alltför få inom offentlig sektor, inte minst lokalt i kommuner och regioner.

De flesta EU-länder har idag en särskild strategi mot antisemitism vilket vi erfar har gett dessa länder tydligare mål, riktning och tyngd åt arbetet med att bekämpa antisemitism. I detta sammanhang har Sverige länge stått fast vid en egen linje som vi anser riskerar leda till att Sverige halkar efter i arbetet jämfört med övriga EU-länder samt riskerar försvåra utbyte av erfarenheter och jämförbarhet avseende bästa praxis då grundpremisserna skiljer sig åt.

JC tillstyrker utredningens bedömning att definitionen av konfessionella inslag i skollagen (2010:800) bör ses över i syfte att större hänsyn ska tas till vad som är kulturella och traditionella inslag snarare än konfessionella inslag i utbildningen, och att den judiska minoritetens syn på vad som är kulturella och traditionella inslag och vad som tillhör den judiska religionen bör beaktas i översynen. (5.3.1)

JC ser det som mycket värdefullt att utredningen förstått och poängterat den centrala rollen som judisk utbildning inklusive judiska skolor och förskolor har för överföringen av judisk identitet och kultur till yngre generationer. Idag hotas de judiska skolornas och förskolornas framtid av risken för framtida etableringsstopp eller totalstopp för konfessionella skolor. En definition som dessa skolor och förskolor tvingats anamma till följd av diskrepansen mellan minoritets- och majoritetskulturers tolkningsraster och gränssnitt mellan kultur och religion i kombination med majoritetskulturens tolkningsföreträde och i strid med konceptet om egenmakt för de nationella minoriteterna.

JC anser dock att det inte räcker med en översyn av definitionen i syfte att större hänsyn ska tas till vad som är kulturella snarare än konfessionella inslag. Att visa större hänsyn är diffust och bygger på en subjektiv bedömning som förutsätter kunskaper om judisk kultur, tradition och religion på myndighetsnivå. En kunskap som dessvärre till stor del saknas idag vilket manifesteras genom rådande ordning.

JC anser att utöver att beakta artikel 5 i ramkonventionen om att främja förutsättningarna för minoriteter att behålla och utveckla sin kultur – i enlighet med utredningens bedömning - bör även artikel 13 avseende rätten för nationella minoriteter att driva sina egna utbildningsinstitutioner beaktas. JC anser att den judiska nationella minoriteten bör äga tolkningsföreträde avseende den egna kulturens gränssnitt mellan traditionsutövande och konfessionella handlingar och i enlighet med den tolkningen äga rätt att bedriva judisk förskole- och skolverksamhet, med stöd i ramkonventionen. Självklart under förutsättning att nationella läroplaner följs.

Utan att säkra de judiska skolornas framtid skulle en nationell strategi för judiskt liv bli ett slag i luften. Vi vill betona att säkrandet innebär inte enbart bevarande av skolor och förskolor som är judiska till namnet, utan framför allt till innehållet. Detta är ingen självklarhet då Utbildningsdepartementet i departementspromemorian om etableringsstopp (2022) presenterade som en godtagbar lösning att etablera en judisk skola utan konfessionell inriktning. Med hänsyn tagen till den nu lagstadgade definitionen av *konfessionell inriktning* skulle detta

innebära att skolorna skulle behöva avstå det judiska kulturella innehåll som är grunden för deras existens.

JC tillstyrker utredningens bedömning att regeringen bör överväga åtgärder för att långsiktigt säkerställa möjligheten till brit milah i Sverige (5.3.4)

Brit milah är en grundläggande byggsten i judiskt liv och om en judisk framtid i Sverige ska säkras finns inget utrymme för kompromisser med tillåtande och möjliggörande av fortsatt utövande av brit milah, dvs manlig spädbarnsomskärelse enligt judisk tradition.

För den judiska minoriteten, inklusive JC, är det av yttersta vikt att omskärelsen sker i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Den inställningen till tradition respektive vetenskap är djupt rotad i den judiska religionen och kulturen, och kommer till uttryck genom principen att rädda liv. JC eftersträvar att säkerställa en i alla hänseenden trygg, medicinskt säker metod för omskärelsen så att barnets bästa och barnets rättigheter till sitt kulturarv och sin religion (med utgångspunkt i Barnkonventionen, art. 3, 8, 14, 17 d, 29 c), liksom rätt till bästa möjliga hälsa (art. 24) respekteras. Centralrådet ställer sig självklart bakom lagen (2001:499) om omskärelse av pojkar samt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om omskärelse av pojkar (SOSFS 2001:14).

Utmaningar föreligger dock i tolkningsutrymme som finns i Socialstyrelsens allmänna råd och IVO:s uttolkning av dessa. Samt aktivism inom politiken och professionen med ambitionen att försvåra eller förbjuda brit milah, en aktivism som vi bedömer i hög utsträckning bottnar i värderingar av brit milah som religiös tradition snarare än en saklig och opartisk värdering av medicinsk evidens. Ytterligare ett exempel på friktionen mellan majoritets- och minoritetskultur där en majoritetsbefolkning med ovana av detta ingrepp kan bedöma det utifrån bristande kunskaper, föreställningar eller fördomar om ingreppet. Det är inte ovanligt i den politiska och allmänna debatten att motståndare till brit milah beskriver ingreppet med uttryck som alluderar till klassiska antisemitiska troper om blodiga ritualer och barnoffer.

JC ser utredningens ställningstagande för och bedömning av skyddsvärdet för denna judiska tradition som oerhört betydelsefull då brit milah har lågt stöd hos allmänheten och ofta är föremål för politiska och massmediala utspel. JC har förståelse för svårigheten att beskriva utmaningarna som till stor del bottnat i pågående processer med myndigheter, under utredningens gång. Att i detta skede föreslå konkreta lösningar på ställningstaganden som ännu ej prövats tydligt är svårt.

Dock anser JC att utredningens tydliga budskap om att brit milah fortsatt ska kunna genomföras i Sverige med fördel hade kunnat kompletteras med en bakgrundsbeskrivning av pågående diskussion mellan JC och IVO beträffande IVO:s tolkning av 3 § i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2001:14) om omskärelse av pojkar som lämnar utrymme för tolkningar avseende betydelsen av "adekvat smärtlindring med hänsyn till ålder, mognad och övriga medicinska förhållande i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet". JC har med hjälp av en intern referensgrupp med erfarna medicinska experter utarbetat rekommendationer och riktlinjer för ingreppet i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet samt med judisk tradition.

JC har över tid erfarit ett stort behov av att belysa skillnader mellan olika omskärelsemetoder samt bidra med information om praxis vid judisk manlig omskärelse för att uppnå rättssäkra, medicinskt säkra och förutsägbara tolkningar och ställningstaganden på såväl politisk som tjänstemannanivå. Debatten om manlig spädbarnsomskärelse är känslig ur många aspekter, speciellt i Europa där manlig spädbarnsomskärelse inte är vanligt förekommande bland majoritetsbefolkningen. Detta till skillnad från i andra delar av världen såsom USA, Afrika och

Mellanöstern. Globalt är sammanlagt cirka en tredjedel av den manliga befolkningen omskuren. Den svenska allmänheten såväl som stora delar av den svenska läkarkåren och barnsjuksköterskor saknar erfarenhet av judisk manlig spädbarnsomskärelse, och har begränsad kunskap om hur den utförs. Mohelim, dvs personer med särskild utbildning och som antingen är legitimerade läkare eller fått tillstånd enligt 5 § lagen om omskärelse av pojkar, har en unik kompetens och erfarenhet för detta specifika ingrepp på pojkar vid åtta dagars ålder. Den typ av omskärelse som utförs av barnkirurger på medicinska indikationer utförs på annat sätt, på äldre pojkar och är betydligt mer långdraget.

Praxis vid brit milah, judisk manlig spädbarnsomskärelse, är att smärtlindra med ytbedövning samt glukoslösning. Detta sker idag i enlighet med medicinsk vetenskap, beprövad erfarenhet och WHO:s riktlinjer för spädbarnsomskärelse. JC:s rekommendation är en multimodal smärtlindring som omfattar ytbedövning, glukoslösning samt paracetamol.

I dialog med IVO i samband med IVO:s handläggning av tillsynsärende som berörde smärtlindringsfrågan signalerades via oberoende expert anlitad av IVO att infiltrationsanestesi (lokalbedövning med injektion) bör användas vid brit mila och att ytbedövning tillsammans med glukoslösning inte ansågs ge tillfredsställande smärtlindring. JC utarbetade då riktlinjer för multimodal smärtlindring med stöd av vetenskapliga referenser. Vi har dock ej fått otvetydig respons från IVO att den form av smärtlindring som vi förordar är godtagen och tolkningsutrymmet i Socialstyrelsens allmänna råd kvarstår som en osäkerhetsfaktor.

Om krav skulle komma att tillämpas i framtiden att infiltrationsanestesi undantagslöst ska användas – som komplement till, eller i stället för, ytbedövning och glukos skulle en sådan mer restriktiv tolkning av de allmänna råden medföra problem ur medicinskt och religiöst perspektiv.

JC bedömer att utredningens ställningstagande till stöd för brit milah behöver kompletteras med konkreta åtgärder:

- Utbildning av läkare, sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal inom barnmedicin inklusive BVC-mottagningar gällande brit mila som specifik omskärelsemetod samt relevant lagstiftning.
- Utvärdera Barnläkarförningens ställningstagande till brit mila i Rikshandboken i pediatrik.
- Genomföra en studie och analys av den lobbying mot manlig spädbarnsomskärelse som bedrivs av opinionsbildande organisationer samt professionen. I denna studie bör utrönas vilken förståelse, kunskapsunderlag, evidens och inte minst ideologiska övertygelser som ligger till grund för lobbyisternas bevekelsegrunder.
- JC skulle även välkomna ett ställningstagande från berörda myndigheter med innebörden att den av JC:s expertgrupp rekommenderade multimodala bedövningsmetoden erkänns som evidensbaserad och bedöms ge tillräckligt god smärtlindring för ingreppet.

Förslag och bedömningar som stärker judiskt liv

JC tillstyrker förslaget att förstärka det statliga bidraget till litteratur, kulturtidskrifter och läsfrämjande insatser under en femårsperiod, för att främja utgivningen av litteratur om judiskt liv för barn och unga. (5.3.2)

JC tillstyrker utredningens bedömning att i de obligatoriska skolformerna och gymnasieskolan bör det i högre grad beaktas att judiska barn har behov av ledighet på

judiska helgdagar. Statens skolverk bör i högre utsträckning ta hänsyn till judiska helgdagar när provdatum för nationella prov planeras. (5.3.3.)

Judiskt liv baseras på lärande och utövande av traditioner. Firandet av judiska helgdagar är en central identitetsmarkör men hamnar dessvärre ofta på kollisionkurs med majoritetskulturens normer och almanacka. Såsom utredningen noterat är det ibland svårt för judiska elever att få ledigt i samband med judiska helger och ibland sammanfaller nationella prov med judiska helger. Så skedde även denna vår i samband med den judiska pesachhelgen.

JC instämmer i utredningens syn att skolor bör ta större hänsyn till judiska helger när terminen planeras. Även Statens Skolverk bör ta hänsyn till judiska helger vid planering av nationella prov. Skolverket bör ta ansvar för att undvika provdatum som sammanfaller med judiska helger, utöver majoritetskulturella helgfiranden.

JC tillstyrker utredningens bedömning att bestämmelserna i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk bör ses över i syfte att kommuner ska ha en skyldighet att beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet inom äldreomsorgen, även i de fall servicen och omvårdnaden inte erbjuds av personal som behärskar finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska (5.3.5)

JC anser att för den judiska minoritetens del är beaktande av behovet att upprätthålla den kulturella identiteten överordnad den språkliga. JC delar utredningens uppfattning att det är ovanligt att personer som inte bor på ett judiskt äldreboende får möjlighet att upprätthålla sin kulturella identitet.

Det är angeläget att kommunala biståndshandläggare beaktar judiska äldres behov av att upprätthålla sin judiska identitet även då service och omvårdnad inte erbjuds av personal som behärskar jiddisch, en service som sällan efterfrågas av judiska äldre och än mer sällan, om någonsin kan erbjudas. Möjligheterna till judisk äldreomsorg i annan kommun än hemkommunen – dvs i Stockholm eller Göteborg där judiska äldreboenden finns – bör inte som idag kunna begränsas av kommunens villighet att betala för insatsen, ej heller fallera till följd av enskilda biståndshandläggares bristande kunskaper om den judiska minoriteten och därav följande brister i bedömningen av judiska äldres behov av judisk äldreomsorg.

JC tillstyrker utredningens förslag om att ett stimulansbidrag ska inrättas för att kompensera huvudmän för ökade kostnader i samband med att de anordnar judiska studier enligt förordning (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolans årskurs 7-9; samt bedömningen att förordning (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan bör ändras så att det blir möjligt att kostnaderna för särskild utbildningen i judiska studier får överstiga kostnaden för annan utbildning i grundskolan hos huvudmannen. (5.4.1)

JC anser - i enlighet med vårt yttrande till Skolverket över förslag till ändring av Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:153) om ansökan om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan - att nuvarande kostnadsvillkor är orimligt och omöjligt att uppfylla givet kravet att utbildningen ska bidra till det i 3 § angivna syftet med den särskilda utbildningen. Det vill säga att öka möjligheterna för judiska elever i grundskolan att fördjupa sina kunskaper om sin kultur, historia, traditioner och religion. Dessa krav medför naturligtvis merkostnader. Likaså innebär kosher mathållning merkostnader då vissa matvaror är avsevärt dyrare än motsvarande som inte är kosher och det krävs ett separat kosherkök med utrustning som används endast i detta kök. Dessutom finns det behov av säkerhetsåtgärder i all verksamhet med judisk profil vilket ger merkostnader. Av dessa skäl anser vi att kostnadsvillkoret bör ändras i enlighet med utredningens

förslag och stimulansbidrag inrättas för att säkra tillgången till särskild utbildning med judiska studier i grundskolan.

JC tillstyrker utredningens förslag att Skolverket ska ta fram undervisningsmaterial om den judiska minoriteten, att användas som komplement till befintliga läromedel i förskolan, de obligatoriska skolformerna och gymnasieskolan, i dialog med den judiska minoriteten. (5.4.2)

JC vill samtidigt påtala att det är en brist att det saknas en centraliserad kvalitetskontroll av befintliga läromedel. Dessa är av mycket varierande kvalitet och innehåll och innehåller ofta stereotypa och/ eller onyanserade framställningar av judar och judisk kultur och religion.

JC tillstyrker utredningens förslag om en satsning på folkbildning under hela strategins tidsperiod för att öka kunskaperna om judisk kultur och det svenskjudiska kulturarvet. (5.4.3)

JC tillstyrker utredningens förslag att ge ett lärosäte eller utbildningsinstitut i uppdrag att planera, utveckla och genomföra ett magisterprogram inom judiska studier. JC avstår från att ta ställning till utredningens förslag att inrätta ett stimulansbidrag för en koordinatorfunktion som ska samordna kurser nationellt. (5.4.4)

JC delar utredningens slutsats att nämnda förslag skulle stärka kompetensförsörjningen i det judiska civilsamhället. Därmed stärks även förutsättningarna för överföringen av judisk identitet och kultur till nästa generation.

JC tillstyrker utredningens förslag att ge Vetenskapsrådet i uppdrag att genomföra en femårig forskningssatsning i judiska studier och om nutida judiskt liv i Sverige. (5.4.5)

JC tillstyrker utredningens förslag att under 2025 högtidlighålla 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige. (5.5.1)

Den judiska minoriteten har en lång historisk närvaro i Sverige sedan Aaron Isaac grundade den första judiska församlingen i Sverige (Judiska församlingen i Stockholm) år 1775.

JC har inlett dialog och samarbete med ett antal lokala, regionala och nationella organisationer och institutioner inför jubileumsåret och ser fram emot ett år av konstruktivt och glädjefyllt uppmärksammande av den judiska minoritetens närvaro och avtryck i svensk historia och nutid som en naturlig del av samhället och i stadsbilden. Ett tillfälle att belysa hur den judiska minoriteten – och kulturell mångfald – berikar samhället, åstadkomma ett kunskapslyft om judisk kultur och det svenskjudiska kulturarvet, motverka stereotypisering och därmed bidra till en normalisering av judiskt liv. Vi vill här även betona vikten av att genomförandet sker i nära samarbete med den judiska minoriteten och inte minst visavi ansvarig projektledare hos Judiska Centralrådet, såsom nu görs, och ser fram emot det fortsatta arbetet med gemensamma krafter.

JC vill här betona att den portal som JC ämnar konstruera inför 250-årsjubileet – med domännamnet judiskliv.se - skulle kunna utgöra en digital bas för ett judiskt informationscenter i Centralrådets regi (enligt förslag 5.5.3). Inom ramen för ett informationscenter skulle denna portal kunna vidareutvecklas och anpassas för att möta efterfrågan av information från målgrupperna.

JC tillstyrker utredningens förslag att inrätta ett statsbidrag för att öka det judiska civilsamhällets förutsättningar att bidra med insatser på lokal och regional nivå under

strategins genomförande samt att statsbidraget ska fördelas till olika organisationer i det judiska civilsamhället, med prioritering av barn och unga. (5.5.2)

JC bedömer att stärkandet av det judiska civilsamhället med både statliga och kommunala medel är ett konstruktivt och kostnadseffektivt sätt att kanalisera resurser för att stärka judiskt liv. Den nödvändiga judiska kulturella kompetensen och även legitimiteten att axla uppdrag syftande till att stärka judisk praktik och vardagsliv finns främst inom etablerad judisk infrastruktur. Lokala och regionala organisationer behöver ett tillskott som komplement till statsbidraget till riksorganisationerna för att upprätthålla lokal verksamhet som svarar mot den judiska minoritetens behov.

JC tillstyrker utredningens förslag om att ge ett ekonomiskt stöd till JC för att inrätta och driva ett nationellt judiskt informationscentrum som ska förmedla kunskap om judisk kultur, historia, religion och levnadsätt i Sverige. (5.5.3)

De judiska församlingarna får idag en enorm mängd förfrågningar om information från allmänheten. Vanligt förekommande är informationssökning inför skolarbeten, önskemål om föreläsningar, intervjuer och/ eller besök till synagogor och andra judiska institutioner för en inblick och kunskapsinhämtning om judiskt liv och kultur. Förfrågningar riktade till JC belastar i hög grad de judiska församlingarna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Helsingborg, men även lokala judiska föreningar. Förfrågningar om information och möjligheter till fysiska besök inkommer även genom Centralrådet i fråga om orter där judisk infrastruktur saknas helt. Såväl JC som dess anslutna församlingar och föreningar är idag helt underdimensionerade för att hantera dessa inkommande förfrågningar. Samtidigt ser vi ett stort behov av att möta det stora intresse och positiva nyfikenhet som visas och en frustration att inte ha möjlighet att tillvarata dessa möjligheter till dialog som kan överbrygga kunskapsglappet om judiskt liv inom förvaltning och hos allmänheten.

JC bedömer att inrättandet av ett judiskt informationscenter skulle kunna utgöra navet i ett nätverk av judiska och andra organisationer som skulle kunna bidra till att uppfylla målsättningarna med centrets verksamhet, beroende på vilken expertis som efterfrågas. JC anser att i fråga om informationscentret vore ett nära samarbete med offentliga kulturinstitutioner önskvärt. Judiska kunskapscentret i Malmö skulle kunna integreras i satsningen. De judiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Helsingborg bör också ha fysiska filialer som en integrerad del av informationscentret.

JC vill betona vikten av att informationscentrets tjänster är tillgängliga inte endast där det finns ett organiserat judiskt civilsamhälle och ej endast centrerat till de större städerna. Därmed är en digital plattform avgörande. Den portal som planeras för 250-årsjubileet med registrerat domännamn judiskliv.se skulle med fördel kunna integreras med, och vidareutvecklas inom, informationscentrets verksamhet.

Avgörande är att ansvaret för verksamheten ligger hos den judiska minoriteten samt finansieras av det offentliga. Därmed signaleras klart att mandatet att definiera vad judisk identitet och kultur är ligger hos minoriteten själv. Ansvaret att utbilda allmänheten ligger hos stat och kommun.

JC tillstyrker förslaget att Judiska museet ska ges en treårig förstärkning för att kunna stötta museer, arkiv och judiska organisationer över hela landet i syfte att synliggöra det fysiska svensk-judiska kulturarvet. (5.5.4)

JC delar utredningens bedömning att Judiska museet i Stockholm har en viktig funktion i att synliggöra det fysiska svensk-judiska kulturarvet. En förstärkning av museets resurser vore

betydelsefull inte minst för att kunna tillgängliggöra det fysiska judiska kulturarvet digitalt och därmed även kunna sprida information och intresse för detta unika museum som skyltfönster för svenskjudisk historia. Information om Judiska museets verksamhet bör även kopplas till det föreslagna informationscentrets (5.5.3) digitala portal.

JC tillstyrker utredningens förslag att förstärka värden av judiska byggnader och platser genom att 10 miljoner ska öronmärkas årligen inom bidraget för kulturmiljövård under åren 2024–2026. (5.5.5)

JC vill dock påpeka att en långsiktig lösning för att finansiera underhåll av synagogor och begravningsplatser är nödvändig även efter 2026.

JC tillstyrker utredningens bedömning att det offentliga Sverige bör uppmärksamma judiska högtider och helgdagar. 5.5.6

Uppmärksammandet av judiska högtider och helger skulle bidra till en normalisering av judiska traditioner och judiskt liv som en naturlig del av en berikande kulturell mångfald i det svenska samhället. Särskilt då många judar känner tveksamhet eller rädsla inför att vara öppna med sin judiska identitet, till följd av ökade uttryck för antisemitism, kan det offentligas uppmärksammande av judiska traditioner bidra till stolthet över den egna identiteten och en avmystifiering av minoritetens seder och bruk som tenderar att betraktas som främmande av majoritetssamhället.

JC delar utredningens uppfattning att den nationella samordnaren för strategin för judiskt liv bör ta fram exempel på hur uppmärksammandet av judiska helger kan ske, i dialog med den judiska minoriteten. Urvalet av helger och former som uppmärksammas bör utgå från den judiska minoritetens referensramar och syn på den egna kulturen och traditionerna. JC och de judiska församlingarna mottar mycket ofta frågor från kommuner, regioner och myndigheter om vilken flagga den judiska minoriteten kan representeras av i samband med evenemang där de nationella minoriteterna ska synliggöras. Eftersom den judiska minoriteten inte är territoriell så har det aldrig funnits en svenskjudisk flagga och efterfrågan efter en sådan saknas i stort sett av medlemmar av den judiska minoriteten. Den judiska minoriteten har inte heller efterfrågat en egen nationaldag. JC vill därmed betona vikten av att de enskilda minoriteterna inte ska behöva anpassa sig till en generisk nationell minoritetsmall för att kunna ta plats i det offentliga rummet.

JC tillstyrker utredningens bedömning att det finns ett fortsatt behov av att främja jiddisch så att språket hålls levande i Sverige. (5.6.1)

JC avstyrker utredningens bedömning att Språkcentrum för jiddisch bör ges en långsiktig finansiering, då nuvarande uppdrag löper ut 2024.(5.6.2)

JC avstyrker denna bedömning med hänvisning till Sveriges Jiddischförbunds yttrande över detta betänkande (SOU 2024:3).

JC tillstyrker utredningens bedömning att det uppdrag och de särskilda medel som tilldelats Lunds universitet för att erbjuda utbildning i jiddisch och att utbilda lärare i jiddisch är centrala för att jiddisch ska kunna bevaras och revitaliseras. (5.6.3)

JC instämmer i utredningens bedömning att det offentligas insatser med jiddisch bör i högre grad utgå från målgruppens behov. (5.6.4)

JC anser att ansatsen att revitalisera jiddisch är lovärd men behöver i mycket högre utsträckning utgå från målgruppens behov och ett perspektiv på jiddisch som kulturarvsspråk snarare än modersmål, i synnerhet för yngre generationer.

JC instämmer i utredningens konstaterande att det saknas behov av översättningar av samhällsinformation till jiddisch och att tonvikt i stället bör ligga på kulturbärande aktiviteter.

Avslutande reflektioner kring utredningens beskrivning av den judiska minoritetens förutsättningar, behov och utmaningar

JC anser att utredningen överlag fångat den svenskjudiska minoritetens levnadsvillkor, förutsättningar och behov samt utmaningar i mötet med majoritetssamhället, på ett mycket insiktsfullt och träffsäkert sätt. Avgörande och centrala aspekter av judiskt liv berörs av flertalet framlagda förslag och bedömningar och speglar väl den mångfasetterade judiska identiteten och närvaron i det svenska samhället. Detta ger oss hopp om att varaktigt kunna trygga den judiska minoritetens framtid i ett nutida Sverige där omvärlden ter sig alltmer ogästvänlig för minoriteter i stort. I tider av stora omvälvningar där tilltron till demokratins spelregler och robusthet sviktar, där konspirationsteorier som förklaringsmodell till samhällsproblem vinner terräng, vet vi och ser vi att antisemitismen – som även av utredningen konstateras vara det största hotet mot judiskt liv och en judisk framtid – får vind i seglen. En utveckling som för oss har blivit övertydlig sedan Hamas terrorattack den 7 oktober 2023 genom reaktionerna och utvecklingen av det offentliga samtalet sedan attacken ägde rum och krig därmed utbröt.

Även om utredningen täckt en mycket bred palett av judiskt liv så har vi på några punkter funnit anledning att önska ytterligare konkretisering och skarpare förslag, som framgår ovan av förslag och bedömningar rörande två av de för den judiska minoriteten mest avgörande frågorna – säkrandet av brit mila samt framtiden för de judiska skolorna. En fråga som beskrivs väl av utredningen och utgör en mycket central aspekt av judiskt liv och praktik saknar konkret förslag eller bedömning, nämligen kosherslakt – *shechita* – och tillgången till kosher mat.

Kosher och kosherslakt

JC värdesätter och instämmer i utredningens tydliga konstaterande att möjligheten att hålla kosher och utöva brit milah är grundläggande förutsättningar för judiskt liv

I avsnittet 4.2.1 *Svårt att hålla kosher* beskrivs mycket väl de praktiska utmaningarna med att hålla kosher. Utbudet kan vi konstatera är begränsat och matinköpen kräver framförhållning och planering. När praktisk tillämpning av traditioner som exempelvis kosherreglerna – för många judar en viktig identitetsmarkör, oavhängigt trosuppfattning, är komplicerad och/ eller försvåras är en naturlig konsekvens att de successivt upprätthålls av färre. Som utredningen konstaterar är det svårt att upprätthålla traditionellt judiskt liv i Sverige när den kritiska massa som är nödvändig för att upprätthålla en infrastruktur saknas. Praktiska hänsyn har därmed varit en bidragande orsak till att vissa ortodoxa eller traditionella judiska familjer emigrerar, en utveckling som inte gynnar mångfalden inom minoriteten.

I betänkandet lyfts införandet av förbud mot kosherslakt 1937 i en historisk kontext där antisemitismen fick ett antal politiska konsekvenser.

Idag måste allt kosher kött importeras, ett förfarande som årligen utmanas av motioner framlagda av SD för att förbjuda även importen.

JC anser att nuvarande reglering i djurskyddslagens (2018:1192) bestämmelser om slakt och annan avlivning av djur, med krav på bedövning vid slakt - enligt regeringen motiverat av djurskyddsskäl - behöver utvärderas och omvärderas. Både sett till upprinnelsen till lagstiftningen som antogs under en tid med starka antisemitiska strömningar som påverkade dåtida politik och beslutsfattande samt ur ett vetenskapligt perspektiv då evidens finns även till stöd för att kosher slakt inte är mer plågsam än andra slaktformer. Utredningen konstaterar att den judiska minoriteten ser förbudet som problematiskt och önskar att bakgrunden till lagen och förbudets motiv ska ses över. Dock föreslås inte detta av utredningen vilket vi anser är en brist och riskerar signalera att minoritetens önskemål inte har tillräckligt stark rationell grund.

De antisemitiska strömningar som historiker konstaterat har varit bidragande / centrala orsaker till förbudet är angelägna att analysera och förstå i syfte att väcka uppmärksamhet och vaksamhet inför hur antisemitism liksom andra former av rasism och intolerans kan göra avtryck i politik och lagstiftning och därmed utgör ett potentiellt demokratiproblem.

JC anser att ett förslag om att utreda bakgrunden till förbudet mot shechita med målsättning att upphäva förbudet vore en kraftfull signal om att judiska traditioner inte är primitiva och barbariska som de porträtteras i antisemitiska nitbilder och att det primära kriteriet för förbud skall vara renodlad omsorg om djurskyddet, samt att bedömningen av minoriteters slaktmetoder inte ska värderas utifrån föreställningar om att svensk industriell slakt skulle vara mindre plågsam/ mer skonsam än kosher-slakt när det finns evidens som stödjer motsatt slutsats. Förbudet mot bedövning vid kosher-slakt kan värderas helt utifrån vetenskapliga premisser om effekten och effektiviteten av gängse bedövningsmetoder som är förbjudna enligt judiska lag – *halacha*.

Därutöver beskriver utredningen svårigheterna med att garantera tillgången till kosher mat i icke-judiska samhällsinstitutioner som skolor och vårdinrättningar och att tillgången till kosher mat är viktig för många judar. Utredningen beskriver att förskolor och skolor som inte erbjuder kosher mat DO-anmälts och att denna brist ”upplevs” som diskriminering som har samband med religion. Att problematiken reduceras till en subjektiv upplevelse är säkerligen inte utredningens intention men dessvärre riskerar denna skrivning signalera att behovet kan kompromissas bort vilket vore mycket olyckligt. Tvärtom behöver möjligheten till efterlevnad av kosherreglerna – särskilt med hänsyn till tonvikten på handling inom judisk praktik – säkras otvetydigt.

Aron Verständig, ordförande

Hanna Halpern, generalsekreterare

Charlotte Manderman, politisk handläggare